

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Boekhouden voor de hemelpoort: Jan van Brederodes vertaling van de Somme le roi

Stein, R.; Caers, B.; Dlabáčová, A.; Hoftijzer, P.; Marion, O. van; Warnar, G.

Citation

Stein, R. (2024). Boekhouden voor de hemelpoort: Jan van Brederodes vertaling van de Somme le roi. In B. Caers, A. Dlabáčová, P. Hoftijzer, O. van Marion, & G. Warnar (Eds.), *Trouw aan de tekst* (pp. 171-179). Hilversum: Verloren. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/4196991>

Version: Publisher's Version
License: [Licensed under Article 25fa Copyright Act/Law \(Amendment Taverne\)](#)
Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/4196991>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Trouw aan de tekst

Historische letterkunde
in de praktijk

BOEKHOUDEN VOOR DE HEMELPOORT

JAN VAN BREDERODES VERTALING VAN DE SOMME LE ROI

Robert Stein

In 1279 droeg de dominicaan Laurent d'Orleans de *Somme le roi* op aan koning Filips III de Stoute van Frankrijk (r. 1270-1285). In vijf hoofdstukken geeft Laurent zijn vorst een handreiking voor een beter leven. Achtereenvolgens bespreekt hij de tien geboden, de twaalf geloofsartikelen, de zeven hoofdzonden – met bijzondere aandacht voor hebzucht en gulzigheid – en de deugden.¹ In de volgende eeuwen zou het werk zich ontwikkelen tot een ongelooflijk populaire handleiding voor leken die streefden naar een perfecte balans tussen hun wereldse daden en hun geestelijk welbevinden. Het werd overgeleverd in meer dan tachtig handschriften en er werden vertalingen gemaakt in het Engels, Italiaans en Occitaans. In 1408 vertaalde Jan van Brederode de eerste delen ook in het Middelnederlands onder de titel *Des coninx summe*.² Later werd de vertaling voltooid door een onbekende schrijver.

Dankzij de knappe biografie door Frits van Oostrom zijn we uitstekend op de hoogte van het leven van Jan van Brederode.³ Hij behoorde tot de *crème de la crème* van de Hollandse adel. Omstreeks 1370 werd hij geboren als tweede zoon van Reinout van Brederode (ca. 1336-1390), en na diens dood volgde hij hem op als zevende heer van Brederode. In 1392 huwde hij met de rijke erfdochter Johanna van Abcoude. Als hoge edelman was hij verplicht militaire bijstand en advies te leveren aan de graaf van Holland. Hij had een duidelijke voorkeur voor het eerste. Gedurende de jaren 1390-1400 zien we hem vooral optreden als legeraanvoerder en, in veel mindere mate, als lid van de grafelijke raad.⁴ De hoogtepunten van Jans

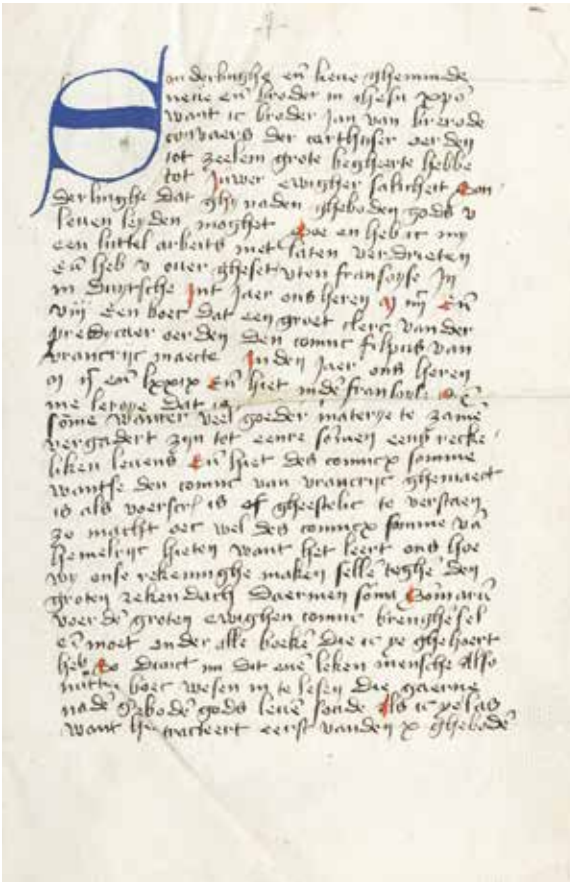
* Mijn hartelijke dank gaat uit naar Geert Warnar en Nina Witteman, die eerdere versies van dit artikel van commentaar voorzagen.

1 Laurent d'Orléans, *La somme le roi*, ed. E. Brayer en A.-F. Leurquin-Labie (Parijs: Société des Anciens Textes Français, 2008).

2 Jan van Brederode, *Des coninx summe*, ed. D.C. Tinbergen (Leiden: A.W. Sijthoff, 1907).

3 F. van Oostrom, *Nobel streven: het onwaarschijnlijke maar waargebeurde verhaal van ridder Jan van Brederode* (Amsterdam: Prometheus, 2017).

4 A. Janse, *Grenzen aan de macht: de Friese oorlog van de graven van Holland omstreeks 1400* (Hollandse historische reeks 19) (Den Haag: Stichting Hollandse Historische Reeks 1993), vooral pp. 287-290.

Afb. 1 Begin van Jan van Brederodes, Des coninx somme, handschrift uit 1487. Utrecht, Universiteitsbibliotheek, hs. 35 A 5, p. 7.

carrière vormden het kapiteinschap van de Hollandse buitenpost Staveren in 1399-1400 en zijn benoeming tot admiraal in januari 1400. Kort daarna nam Jans leven een verrassende wending. Gedwongen door kinderloosheid en onbeheersbare schulden moest hij de heerlijkheid Brederode overdragen aan zijn jongere broer Walraven. Jan van Brederode scheidde van zijn vrouw en trad in als lekebroeder in het klooster Zelem bij Diest, dat behoorde tot de strenge, zwijgzame orde der kartuizers. Het is maar de vraag of dit een succes was; de kloosterannalen spreken in ieder geval over zijn lichtheid van geest. Eind 1408 of begin 1409 verliet Jan het klooster. Na een woelige periode werd hij als leider van een klein contingent strijders ingehuurd door de Franse koning. In die rol sneuvelde hij in 1415 bij Azincourt.

De vertaling van *Somme le roi*, gemaakt tijdens het verblijf in de Zelemse kartuis, volgt zorgvuldig de grote lijn van het voorbeeld. Onder neerlandici staat *Des coninx summe* hoog aangeschreven vanwege het originele, levendige taalgebruik. Microanalyse van het vertaalproces toont aan dat Jan grote belangstelling koesterde voor de negatieve kant van het menselijk bestaan, voor de helse pijnen die de mens in het hiernamaals te wachten staan. ‘Zijn somberheid loopt als een rode draad door heel *Des coninx summe*’, concludeert Frits van Oostrom.⁵ De grootste tekstuele toevoeging ten opzichte van *Somme le roi* is de uitgebreide proloog. Daarin refereert Jan aan het ontstaan van de *Somme le roi*.⁶ Hier vinden we ook de passage die het uitgangspunt vormt voor deze bijdrage. Verwijzend naar de titel van zijn werk meldt Jan:

Ende heet des Coninx Summe, wantse den coninc van Vrancrike ghemaect was ... of, geestelike te verstaen, so macht des Coninx Summe van Hemelrijc heten, want het leert ons hoe wi onse rekeninghe maken sullen teghen den groten rekendach daer men summam summarum voor den groten Coninc brenghen moet.

Boekhouden voor de hemelpoort. ‘Rekeninghe maken’ wordt hier zowel boekhoudkundig als moreel geduid; het Laatste Oordeel is voor Jan van Brederode een soort afhoorsessie, waarbij de mens aan God verantwoording moet afleggen van zijn doen en laten tijdens zijn hele leven. De associatie van administratieve rekenschap met het Laatste Oordeel – en omgekeerd – was, zacht uitgedrukt, niet ongebruikelijk in de middeleeuwen.⁷ Deze grijpt enerzijds terug op gelijkenissen in de evangeliën van Mattheüs en Lucas, die vertellen over rentmeesters die verantwoording aan hun heer afleggen over de wijze waarop zij met diens goederen zijn omgegaan⁸, anderzijds de Openbaring van Johannes, waar wordt voorspeld hoe de doden bij het Laatste Oordeel door Christus zullen worden geoordeeld:

5 Van Oostrom, *Nobel streven*, 152-167.

6 Jan van Brederode verzekert ons dat zijn brontekst geen voorwerk bevatte: ‘die goede man diet madeke, die hevet slecht sonder prologo ende sonder tafele gheset ende beghinnet slecht aldus’; ‘Le primir commandement que dieux commanda est chest etc.’, *Coninx summe*, pp. 219-221, paragraaf 1-3.

7 Zie voor een overzicht: C. Lenoble, ‘Comptabilité, ascèse et christianisme. Note sur la formation et la diffusion d’une culture comptable chrétienne au Moyen-Âge’, in T. Pécout (red.), *De l’aulè à l’écriture. Genèse des comptabilités princières en Occident (XIIe-XIVe siècle)* (Parijs: Éditions de Boccard, 2017), pp. 21-47. Zie ook: I. Epurescu-Pacovici, ‘From the auditing of accounts to institutional accountability in late medieval Europe’, in I. Epurescu-Pacovici (red.), *Accounts and accountability in late medieval Europe* (Turnhout: Brepols 2020), pp. 1-19, hier p. 5; O. Mattéoni, ‘Vérifier, corriger, juger. Les Chambres des Comptes et le contrôle des officiers en France à la fin du Moyen Âge’, *Revue historique* 309 (2007), pp. 31-69, hier pp. 46-47.

8 Mattheüs 12, 22-37, 18, 21-23 en 25, 14-32; Lucas 16, 1-9 en 19, 12-27.

En ik kon de doden, groot en klein, voor de troon zien staan. En de boeken werden geopend. Nog een ander boek werd geopend, het boek des levens. En de doden werden geoordeeld naar hun daden, zoals die in de boeken beschreven stonden.⁹

Broeder Laurent was op de hoogte van deze associatie toen hij in 1279 de *Somme le roi* schreef. Hij wilde koning Filips III de Stoute er goed van doordringen dat het menselijk bestaan slechts tijdelijk is en het hierna maals eeuwig. In deze wereld moest hij zijn plaats in de hemel verdienen en bij het Laatste Oordeel zou ook het handelen van hem als koning door Christus worden gewogen. In de *Somme* verwijst Laurent uiteindelijk twaalf keer expliciet of impliciet naar het Laatste Oordeel en in acht gevallen gebruikt hij daar een financieel-administratieve formulering, soms met een referentie naar de gelijkenis van de talenten (Mattheüs 25: 14-30 en Lucas 19: 12-27).¹⁰ Een voorbeeld is de volgende passage:

God heeft Zijn genade en Zijn goederen [aan de mens] gegeven om Hem te dienen en om zijn medemens te helpen. En als [de mens] dat niet eerlijk doet, zal hij in grote smart zijn, en hij zal rekenschap moeten afleggen aan God op de Dag des Oordeels over hetgeen dat hij heeft gedaan en wat hij gewonnen heeft met de goederen die God hem leende om te vermeerderen.¹¹

De Parijse theoloog Jean Gerson, kanselier van de Sorbonne, die zich in 1409-1410 fel zou uitspreken tegen het geruchtmakende vertrek van Jan van Brederode uit de kartuizerorde, gebruikt eenzelfde associatie, maar plaatst die in de moderne context van de Parijse *Chambre des Comptes* en het *Parlement de Paris*. In 1392 legde hij in een preek de Franse koning Karel VI de volgende woorden in de mond:

Ik ben niet meer dan Gods dienaar, door Zijn wil aangesteld om Zijn volk behoorlijk en rechtvaardig te regeren en ik zal daarvan tot de laatste penning rekenschap afleggen in Zijn Rekenkamer, in Zijn hoge Parlement, met Hem zetelend op het lit de justice.¹²

9 [https://rkbijbel.nl/kbs/bijbel/willibrord1975/neovulgaat/apokalyps/20, geraadpleegd 11 juni 2024.](https://rkbijbel.nl/kbs/bijbel/willibrord1975/neovulgaat/apokalyps/20,geraadpleegd%2011%20juni%202024)

10 *Somme le roi*, p. 117-118 chap. 32 § 209-214; p. 148 chap. 37 § 45; p. 159 chap. 39 § 15-17; p. 183 chap. 45 § 21-23; p. 244 chap. 53 § 115-116; p. 283-284 chap. 56 § 204-206; p. 285 chap. 56 § 228-233; p. 345-346 chap. 58 § 274-276. In de volgende passages van de *Somme le roi* gaat het weliswaar niet direct over rekenschap, maar wel over het Laatste Oordeel: p. 110, chap. 20 § 43; p. 111 chap. 20 § 64; p. 177 chap. 41 § 25-26; p. 236, chap. 52 § 146.

11 *Somme le roi*, p. 183 chap. 45 § 21-23: 'Car cil a cui Diex a doné ces graces et ces biens ..., pour Dieu servir et son presme aidier, se il n'en use leument, il en sera en plus grant tourment et estroitement l'en convendra rendre conte et reson a Dieu au jour du Jugement, que il a fet ou que il a gahaignié des biens que Diex li a presté pour monterploier'.

12 Je ne suis que son (d.w.z. Gods) serviteur a sa volonté commis et ordonné pour gouverner son

Terzelfdertijd was de associatie ook doorgedrongen aan het grafelijk hof in Den Haag. In het gedicht *Van der rekeninghe* maakt Willem van Hildegarsberch duidelijk dat de mens eerlijk rekenschap moet afleggen van zijn leven. Zo gaat het immers ook bij het Laatste Oordeel, waar God een streng oordeel zal uitspreken: ‘Want voer den Heer, diet al bekent, daer moet men rekeninghe toghen’.¹³ Het is bepaald waarschijnlijk dat Jan van Brederode en Willem van Hildegarsberch elkaar aan het grafelijk hof hebben ontmoet.¹⁴

In vergelijking met de *Somme le roi* geeft Jan van Brederode echter een extra dimensie aan het begrip ‘rekenschap’. In de passage uit de proloog speelt hij een spelletje met het woord ‘summa’. Dat woord heeft uiteraard een klassieke oorsprong. Het werd gebruikt in de betekenis van ‘hoogste plaats’, ‘hoofdzaak’, ‘som’ of ‘totaal’. In de scholastieke vorming vanaf de twaalfde eeuw voegde men hier een betekenis aan toe, om werken met een samenvattend, encyclopedisch karakter mee aan te duiden – een beroemd voorbeeld is de *Summa theologiae*, in 1265 geschreven door Thomas van Aquino.¹⁵ Die betekenis had Laurent d’Orleans ongetwijfeld voor ogen toen hij de *Somme le roi* schreef. Ook Jan van Brederode begreep wat Laurent bedoelde, wanneer hij over diens boek zegt:

Ende heet in francsoyse ‘Summe le Roye’, dat is in duytsche ‘des Coninx Summe’. Ende heet een summe, want veel goeder materiën tesamen vergaerd sijn tot eenre summen eens reckeliken levens.¹⁶

peuple deument et justement et en rendray compte jusques au derrain denier en sa Chambre des comptes, en son parlement hault luy seant sur le lit de justice. Jean de Gerson, *Oeuvres complètes* vol. VII, *L’œuvre française* 2, ed. P. Glorieux (Parijs: Desclée, 1966-68), p. 436. Vgl. G. Small, ‘Netherlands: The chambre des comptes at Lille, 1466’, in P. Boucheron, J.-P. Genet (red.), *Marquer la ville: signes, traces, empreintes du pouvoir (XIIIe-XVIIe siècle)* (Parijs: Publications de la Sorbonne, 2013), p. 483-511, hier p. 500. Het Lit de justice is de rechterszetel van de Franse koning in het Parlement de Paris, het hoogste gerechtshof van het koninkrijk.

¹³ Gedichten van Willem van Hildegarsberch, ed. W. Bisscop en E. Verwijs (’s-Gravenhage: Martinus Nijhoff, 1870) pp. 149-153, nr. LXXVI, citaat: vs. 236-237. Vgl. T. Meder, *Sprookspreker in Holland. Leven en werk van Willem van Hildegarsberch (ca. 1400)* (Amsterdam: Prometheus 1991), pp. 425-426.

¹⁴ Jan van Brederode verbleef op 26 december 1394 aan het grafelijk hof (Nationaal Archief, fonds Graven van Holland, inv.nr. 1249, fol. 58r), Willem van Hildegarsberch ontving op 30 december van dat jaar een gratificatie van de graaf (Meder, *Sprookspreker in Holland*, p. 554).

¹⁵ M. Franklin-Brown, *Reading the world. Encyclopedic writing in the scholastic age* (Chicago, London 2012), p. 68-70. Vgl. Van Oostrom, *Nobel streven*, p. 142.

¹⁶ Coninx summe, p. 219, paragraaf 1. Zie Coninx summe p. 361, paragraaf 264-265 voor een vergelijkbaar gebruik van ‘Somme’. In deze betekenis gebruikt Jan het woord nogmaals wanneer hij vele bladzijden verder de passage over de acht zaligspredikingen uit de *Somme le roi* vertaalt: ‘Dit is die wachtighe filosofie, die die hoge filosofus, die grote meester, die een gheweldich heer is hemelrijcs ende aertrijcs ende der hellen, sinen discipulen leert. In desen voerseiden achte salicheden so is besloten die grote scat, dat heilighe tridsoer, datmen heet die summa vander nuwer ewe of vander nuwer wet.’

Met zijn referentie aan de ‘grote rekendach’ lijkt Jan echter ook een andere duiding voor ogen te hebben. In de late middeleeuwen werd ‘summe’ of ‘somme’ heel vaak in de getalsmatige betekenis van ‘optelling’ gebruikt. Vooral in de paratext van rekeningen komt het woord *summa* veelvuldig voor. Middeleeuwse boekhouders gebruikten het onophoudelijk. Met *summa per se* duiden ze het bedrag van een complex samengestelde rekeningpost aan, met *summa pagine* het totaal per bladzijde, en met *summa folie* dat per blad. Ook de hoofdstukken werden vaak afgesloten met een *somma*, bijvoorbeeld ‘*summa van alrande saken voirs[creven] ontfaen*’.¹⁷ Op basis van al deze tussenstapjes werd uiteindelijk het totaalbedrag berekend, de *summa summarum*, de term die ook Jan van Brederode gebruikt in de proloog.

Ook elders in zijn vertaling blijkt Jan van Brederode de terminologie van financiële rekenschap te beheersen. In een toevoeging op broeder Laurents *Somme le roi* stelt hij dat fatsoenlijke, rijke kooplieden God om wijsheid vragen om ‘als si ter rekeninghen moeten comen, dat hoer reces gheloeft mach worden’. De term ‘reces’ betekent in de rekeningen van de Hollandse rentmeesters het totaal van inkomsten minus uitgaven, een alternatief voor *summa summarum* dus; bij het afhoren kon een rekening worden goed- of afgekeurd, ‘geloofd’ of ‘gelaakt’.¹⁸

Het is geen toeval dat Jan van Brederode deze administratieve terminologie gebruikte. Hij was goed bekend met de boekhoudkundige procedures van zijn tijd. De familie Brederode was in het bezit van een omvangrijk en gedifferentieerd complex aan goederen, rechten en inkomstenbronnen. Vermoedelijk beschikten zij over eigen rentmeesters, die jaarlijks hun rekeningen aan hen moesten overhandigen om te worden afgehoord. De bronnenoverlevering staat ons echter niet toe dit met zekerheid vast te stellen. Wel concreet is het gegeven dat Jan op 26 december 1394 samen met hertog Albrecht van Beieren, Willem van Oostervant en een aantal andere edelen en klerken aanwezig was op wat ik maar zal aanduiden als de grote rekendag in Den Haag. Tresorier Paulus van Haastrecht overhandigde toen zijn rekening aan de grafelijke raad ter controle. De rekening werd daar voorgelezen voor de verzamelde raadsleden.¹⁹ Jan moet daar hebben gehoord hoe de tekst van Paulus’ rekening werd voorgelezen, en moet hebben ingestemd met de vaststelling van de *summa summarum*.

17 Nationaal Archief, fonds Graven van Holland, inv.nr. 1254, fol. 28v.

18 *Des coninx summe*, p. 332, nr. 206.

19 Nationaal Archief, fonds Graven van Holland, inv.nr. 1249, fol. 58r. Zie over de daar gehanteerde procedure: A.-M.J. van Egmond, *Materiële representatie opgetekend aan het Haagse hof (1345-1425)* (Hilversum: Verloren, 2020), pp. 349-354.

Dit is dat die hee van Brederode versegghen heeft den
minne liefs heer diegen van Gollum binnen der tijt dat hi
reysen was binne staieren. Egerkent in payment den
onden frukt den dertich grove.

Eerst open xxij^{sten} dach van septemb^{sten} getogen en gekeuen
heen wouter van marheene en Willem egypte binne rent:
diegen hee van Gollum de belleminge des heen van Brederode en den
gemene ridders en knechte en ridders binne staieren liggend om
minne hee te tonen alre hande gebreke van bussen van staieren
van cruide en andere die men alre bechoefde des die hee van
Brederode daer niet en dant en men niet ontdecken en mocht
de reyse heeft Willem egypte betracht daer om so en rekent
die hee van Brederode niet daer of verseggh

Die des vridages open xxvij^{sten} dach van septemb^{sten} die dach
van Brederode hee p^{er}ment gevangen en andere die goede liede
tot molkenhuysen geslagen worden, die hee van Brederode
selue van staieren getogen en gekeuen inden hage binne
henedagen hee van Gollum om hem alle gestande dat van te
segge en inder des minne liefs heer stede van staieren werde. En
was op reysen en inden hage mit hem tende mane en gestande
te samen xxij dagen verreesd te samen xxxvij onse p^{er}te

Die op die selue mit van p^{er}ment van staieren tot p^{er}ment
te te daren geseggh om te bergoufse nobel faer ij . p^{er}te . xxij . gr^o

¶ Ma. xl. onse p^{er}te xxij gr^o

Afb. 2 Eerste pagina van de rekening van Jan van Brederode van het kapiteinschap van Staieren. Den Haag, Nationaal Archief, Graven van Holland (3.01.01) inv.nr. 367, fol. 1r.

De Brederodes controleerden niet alleen rekeningen, zij waren ook betrokken bij het opstellen ervan. Grootvader Dirk en vader Reinout van Brederode traden in de jaren veertig en vijftig van de veertiende eeuw op als baljuw van Kennemerland en West-Friesland en zo waren ook zij reken-schap verschuldigd aan de graaf van Holland, diens tesorier en de grafelijke raad.²⁰ Jan van Brederode zelf was nooit baljuw of rentmeester voor de graaf, maar toen Albrecht van Beieren hem in 1399 aanstelde als kapitein van Staveren werd hem toegezegd dat hij zijn onkosten mocht declareren ‘mit besceydenre (afzonderlijke) reeckeninghe’.²¹ Toevallig is het betreffende document overgeleverd: een klein papieren katern, bestaande uit twintig folia (Afb. 2). Eigenlijk gaat het hier niet om een rekening waarin een balans wordt opgesteld van inkomsten en uitgaven, maar om een declaratie van de onkosten gemaakt door Jan van Brederode. Hij verantwoordt zijn uitgaven als kapitein van Staveren over de periode van september 1399 tot maart 1400: het loon dat hij uitkeerde aan zijn bodes, de reiskosten die hijzelf en zijn dienaren maakten, en de soldij die hij uitbetaalde. Het document geeft een ontluisterend beeld van het gegalaver om de financiering van de Friese oorlog veilig te stellen. Zo declareerde Jan zes oude schilden voor zijn reis- en verblijfkosten op weg naar hertog Albrecht van Beieren die in Voorne verbleef:

Item, doe die heere van Brederode tot Staveren waert toech uut Voern, ver-nam hi tot Brederode dat die steden sulke provantsche niet willichlijc uut-leggen en wouden als hem van mijns liefs heeren wegen gescreven was, doe toech die heere van Brederode van Brederode wederomme in Voern, want hi een entlic ende daer of weten wilde eer hi tot Staveren wedervoer ... ende was onderwege 2 dage ende bleef in Voern 3 dage.

De opmaak van de pagina's en de paratext van het document volgt de gebruiken van de Hollandse rekeningen. Onderaan iedere pagina is een 'summa' van de daar genoteerde bedragen ingevoegd. Het wordt afgesloten met een totaal van 1620 oude schilden, met de woorden 'Summa summarum van allen uutgheven alse voirscreven is.'²² Jan moet zijn declaratie hebben ingediend bij de Hollandse tesorier kort voor hij in 1402 intrad in de Zelemse kartuis. De betaling liet echter nog geruime tijd op zich wachten. In de tesoriersrekening over 1403-1404 werd het restant van 100 nobel uitbetaald aan zijn broer en opvolger Walraven:

20 Nationaal Archief, fonds Graven van Holland, inv.nr. 1933 en 1937.

21 Nationaal Archief, fonds Graven van Holland, inv.nr. 200, fol. 63v. Eenzelfde toezegging werd gedaan toen hij op 1 januari 1400 werd bevorderd tot admiraal: Nationaal Archief, fonds Graven van Holland, inv.nr. 892, fol. 86v-87r. Vgl. Janse, *Grenzen aan de macht*, pp. 288-289..

22 Nationaal Archief, fonds Graven van Holland, inv.nr. 367, p. 18.

Item noch uitgegeven ende betailt Walraven van Brederode ende him noch gebraken van coste die sijn broeder voirtijts meer tot Staveren gedaen hadde dan tgelt dat hi van minen heere ontfaen hadde.²³

Vanuit de optiek dat Jan ervaring had met het opstellen en afhoren van rekeningen, is het fascinerend te bedenken wat er door hem heenging toen hij de volgende ironische tekst neerschreef, in een overigens vrij getrouwe vertaling van de *Somme le roi*:

Die grote tamdieve (kruimeldieven) dat sijn dese baliuwen ende reyntmeesters, drossaten, meyers, scouten ende boden of panders ende dustanich lief gheselschap, die haren heren bi groten hopen tsijn stelen. Si vergheten veel, so si som niet scriven en connen, wat si van haers heren wegghen op gheheven hebben. Si rekenen ymmer min in haren ontfaenc, oec hoe sijt passen, dan si van den armen luden gheboert hebben, ende altoes meer in haer uutgheven of verteringhe dant in der waerheit is ... In deser diefte gaense al mede gherekent, die ander luden costelike maeltiden of ghiften gheven van haers heren goede buten haers heren wille, om haers selfs eere mede te breyden.²⁴

CONCLUSIE

Jan van Brederode maakt in zijn vertaling van de *Somme le roi* veelvuldig gebruik van een rekenschaps-metafoor om de betekenis van het Laatste Oordeel begrijpelijk te maken voor zijn lezers. Over het algemeen volgt hij zijn brontekst, maar hij voegt een dimensie toe. In de proloog van zijn vertaling plaatst hij zijn werk nadrukkelijk in de sfeer van de financiële administratie: het Laatste Oordeel is als een sessie waarin een rekening wordt afgehoord. Hij putte daarbij uit zijn ervaring als eigenaar van de Brederose goederen, als lid van de grafelijke raad en als kapitein van de vesting Staveren. Dat klinkt door in zijn vertaling.

²³ Nationaal Archief, fonds Graven van Holland, inv.nr. 1257, fol. 46v.

²⁴ *Des coninx summe* p. 261, nr. 76; vgl. *Somme le roi*, p. 137 chap. 36 § 74-77.

Van de Reynaert tot Moeder de Gans, van vrome liederen tot fan fiction en van een los blad perkament tot het boekenbezit van een Leidse student, in *Trouw aan de tekst* komt bijna alles aan bod dat anno 2024 het beeld van de historische Nederlandse letterkunde bepaalt. Korte artikelen over teksten, methoden en genres laten zien dat de studie van oudere literatuur voortdurend en opnieuw relevant is voor inzicht in processen binnen de cultuurgeschiedenis tot op de dag van vandaag – in samenwerking met allerlei verwante (historische) disciplines. Dit boek bundelt bijdragen van historisch- en modern-letterkundigen, taalkundigen, codicologen, boekwetenschappers en kunsthistorici die allen op eigen wijze trouw aan de tekst zijn en met elkaar de rijkdom van een vak willen tonen aan iedereen die (actieve) interesse heeft voor de praktijk van historische letterkunde en zich daarin wil laten inspireren.

Trouw aan de tekst verschijnt ter gelegenheid van het afscheid van Wim van Anrooij als hoogleraar Nederlandse literatuur tot aan de Romantiek van de Universiteit Leiden.

